

Összegzés

A fiatalok számítógép- és Internet-használatának értelmezésekor nem elég a fiatalok és felnőttek között húzódó digitális szakadékból kiindulnunk, hanem figyelembe kell vennünk, hogy a fiatalok és felnőttek közötti digitális szakadék része a magyar társadalomban érvényesülő digitális egyenlőtlenségeknek, amelyek beágyazódnak a magyar társadalom egyenlőtlenségi rendszerébe.

A fiatalok számítógép- és Internet-használatának vizsgálatakor szükségesnek tartjuk a „fogyasztói státusz” mintájára, a fiatalok „kommunikációs státusza” kategória megalkotását, melynek összetevői a személyi számítógéppel, Internet-hozzáféréssel való otthoni rendelkezés, általános Internet-hozzáférés, mely magába foglalja az otthoni és más hozzáférési helyeken (iskolában, munkahelyen stb.) való Internet-használatot. Továbbá vizsgáltuk azt is, hogy a fiatalok vagy családjuk valamely tagja rendelkezik-e mobil telefonnal (esetenként adatokkal rendelkezünk arra vonatkozóan is, hogy van-e WAP-olási lehetőségük). Ezt abból a feltevésből tesszük, hogy a kilencvenes években az ifjúsági korszakváltás zajlik le, melynek egyik legfontosabb mozgatója a középosztályosodás rendszerváltás utáni felgyorsulása.

Az Ifjúság 2000 vizsgálat adatai alapján az ezredfordulóra Magyarországon egy új ifjúság képe rajzolódik ki. A kilencvenes években a közoktatásban és a felsőoktatásban az expanziónak, a piacgazdaság kihívásainak következményeként a 15-29 éves fiataloknak a tanuló fiatalok váltak arányaiban is az egyik legfontosabb csoportjává. Ez összefügg azzal, hogy az iskolázottsági szint emelkedik, az iskolában eltöltött idő megnövekszik. Különösen vonatkozik ez a 15-24 éves fiatalokra, akik közül a 15-19 évesekre a középiskolába járás, a 20-24 évesekre pedig a felsőfokú intézményekbe járás, illetve befejezése jellemző, szemben a 25-29 évesekkel, akik körében a szakmunkásképzőt, illetve a középiskolát befejezők a domináns csoportok.

A korszakváltás dinamizmusát jól mutatja, hogy addig, míg a 20-24 évesek 27,9%-a tanul főiskolán, egyetemen, illetve fejezte be a főiskolát, egyetemet, addig a 25-29 éveseknek 18%-a. Az iskolai ifjúsági korszakban pedig növekszik a fiataloknak a világra való nyitottsága, saját fogyasztási státusza és bekapcsolódása az információs társadalomba. Az Ifjúság 2000 vizsgálat alapján viszont azt láttuk, hogy az iskolai korszakba lépés, a közoktatás és a felsőoktatás expanziója azonban a származási és területi (regionális) egyenlőtlenségek körül-

ményei között ment végbe. Ez azt jelenti, hogy az új ifjúsági korszak fiataljainak esélyeit befolyásoló tényezők, tehát saját kommunikációs státuszuk és fogyasztói státuszuk kiépülése attól függően emelkedik, hogy a fiatalok milyen iskolai szinten vannak.

A 15-29 éves magyar fiatalok 28,7%-ának volt azt otthonában számítógép, 7,6%-ának van Internet-hozzáférése otthon, 39,4%-a internetezik valamilyen formában. A megkérdezettek között 31% azok aránya, akik saját maguk, és 18,7% azoké, akiknek családja rendelkezik mobil telefonnal a felvétel időpontjában, 2000-ben.

A kor szerinti különbségek a fiatalokon belül is kirajzolódnak: a 15-17 évesek 42,6%-a, 18-19 és 20-22 éveseknek mintegy egyharmada, a 23-26 és a 27-29 éveseknek alig több mint egyötödének otthonában van számítógép. Igen nagyok az iskolázottság szerinti különbségek is. Akiknek a legmagasabb iskolai végzettsége a szakmunkásképző, 11%-ának, akiknek pedig egyetem, 66,7%-ának otthonában van számítógép. Igen nagyok a területi különbségek is: a budapesti fiatalok 47%-a, a falusiaknak viszont csak 17%-a fér hozzá otthonában számítógéphez. A települési különbségek markánsan kirajzolódnak a településnagyság szerint is: Budapesten 47%, az 1000 fő alatti településnél viszont 13,5% a számítógéppel otthon rendelkezők aránya. Markánsak a regionális különbségek is: a közép-magyarországiak 39,5%-a, az észak-magyarországi fiataloknak 22,5%-a, dél-alföldieknek pedig 19,9%-a rendelkezik otthon számítógéppel. Szembetűnők a származási különbségek: azoknak a fiataloknak, akiknél legalább az egyik szülő diplomás, csaknem kétharmada, akiknél legalább az egyik szülő szakmunkásképzővel rendelkezik, egyötöde, ha pedig 8 általánost végzett, 5,8%-uk rendelkezik otthon számítógéppel.

Ha a különböző tényezők együttes szerepét egy többdimenziós statisztikai eljárással, a „teljes faktoriális modellel” összegezzük, akkor azt látjuk, hogy elsősorban a fiatalok iskolai szintje, másodsorban a család iskolázottsága, azaz a származási háttér, illetve harmadsorban a fiatalok életkora befolyásolja a 15-29 éves fiatalok számítógéppel rendelkezését.

A szocio-demográfiai (iskolázottság, nem, kor és lakóhely) adatokat együtt vizsgálva, azt találjuk, hogy a legnagyobb az internetezők aránya a 22 évnél fiatalabb, iskolázottabb (legalább középiskolába járó, illetve középiskolai végzettséggel rendelkező) városiak körében – 70,7%, ezt közelítik a 22 évnél fiatalabb városi nők – 65,3%. A „fiatalabb” városiakat követik a „fiatalabb” falusi

férfiak (62,9%), illetve nők (62,5%). Csak ezután következnek mintegy húsz százalékkal leszakadva az idősebb, magasabban iskolázott városi férfiak és nők, közöttük az internetezők aránya 56,3%, illetve 50,2%. A következő csoport szintén mintegy húsz százalékkal leszakadva a 22 évnél idősebb, magasabb iskolázottsággal rendelkező falusi férfiak és nők csoportja, közöttük az internetezők aránya 37,1%, illetve 34,2%. A közel hasonló arányban és kevésbé interneteznek az alacsony iskolázottsággal rendelkező falusi és városi férfiak, 21,9%, illetve 21,1%. Legkevésbé pedig az alacsony iskolázottsággal rendelkező városi, illetve falusi nők interneteznek – 5,9%, illetve 4,7%.

A határon túli magyar 15-29 éves fiatalok közül a vajdasági magyar fiatalok 32,4%-a, a magyarországi fiataloknál nagyobb arányban (a magyarországi arány 28,7%) rendelkeznek otthon számítógéppel, a második helyre a felvidéki magyarok (26,3%), a harmadik helyre pedig az erdélyi magyar fiatalok kerültek (20,3%). A székelyföldi magyar fiataloknak viszont 14,2%-a, kárpátaljai fiataloknak viszont már alig több, mint egytizede rendelkezik számítógéppel. A sokdimenziós statisztikai modell szerint mindegyik régióban a (vajdasági fiatalok kivételével) az életkor szerint digitális szakadék – a magyarországi fiatalokhoz hasonlóan – igen nagy az Internet-használatban. Azaz a 15-17 éves fiatalok 23-28%-kal nagyobb arányban használnak Internetet egy-egy régióban, mint a régió fiataljainak átlaga. Az Internet-használat ugyanakkor beágyazódik a régió társadalmaiban kirajzolódó igen mély társadalmi egyenlőtlenségek rendszerébe. Nevezetesen igen markánsak az internetezők és nem internetezők között az iskolai szint szerinti különbségek. Felvidéken, Kárpátalján 32,56, illetve 28,42 százalékponttal tér el az internetezők aránya a főiskolára, egyetemre járó, illetve főiskolai, egyetemi diplomával rendelkező fiatalok esetében az adott régió fiataljainak átlagától. Az a tény, hogy a régiók fiataljainak internetezése igen nagy mértékben függ a szülők iskolázottságától, illetve településtípustól, azt mutatja, hogy a különböző régiók magyar fiataljainak kommunikációs státusza beágyazódik a származási és települési egyenlőtlenségek rendszerébe.

Azaz az elsős hallgatók a korcsoport szerinti digitális szakadék „kedvező” oldalát képezik, és a fiataloknak azon csoportjába tartoznak, akikre a középosztályosodás következtében a fiatalok átlagánál magasabb fogyasztói státusz jellemző, vagyis a fogyasztás dinamikus növekedése csökkenti a fiatalok ezen rétegére éppen úgy vonatkozó származási, települési egyenlőtlenségeket.

Összehasonlítva 2001/2002. évi és 1997/98. évi elsős nappali tagozatos hallgatók két elit csoportját: a közgazdász és jogász hallgatókat, különösen szembe-tűnő a kommunikációs státusz kiépülésének dinamizmusa. 1998-ban a hallgatóknak 7,6%-a rendelkezett mobil telefonnal, 31,3%-a számítógéppel, 6,2%-a kapcsolódott otthon Internethez, míg 4,7%-a használta az Internetet összesen, addig 2002-ben a közgazdász és jogász hallgatók mobil telefonjának aránya több, mint tízszeresére (82,5%), a számítógéppel rendelkezők aránya mintegy kétszeresére (65,5%), az Internet-csatlakozással rendelkezők aránya csaknem hétszeresére (41,9%), az internetezők aránya pedig mintegy húszszorosára (88,7%) nőtt. Az is szembe-tűnő, hogy az összes elsős hallgatót figyelembe véve a többségük adatai számítógéptől (72,3%) az otthoni hozzáférésig (39,5%) és az Internet-használatig (78,6%) eléri, illetve megközelíti a két elit csoport – a nappali közgazdász és jogász hallgatók – hasonló arányait 2002-ben. Az elsős hallgatóknál viszont azt láttuk, hogy a kommunikációs státusz növekedésének dinamikája, illetve növekedő aránya a származási, nemek közötti és települési egyenlőtlenségek mellett megy végbe, következik be.

Az elsős hallgatók vizsgálatából az is kiderül, hogy a kommunikációs státusz kiépülése átalakítja a fiatalok életformáját. A számítógép- és az Internet-használat az információk megszerzése és a lazítás (játék) különösen a kapcsolatok építésében-fenntartásában játszik igen fontos szerepet, főleg a „csetelés” hozza létre a kapcsolat- és közösségteremtés új formáit (nyelvi kifejezésben, érintkezési módban stb.) és új tereit.

A Sziget Fesztivál 2000 15-29 éves fiataljait az Ifjúság 2000 15-29 éves magyar fiatalokkal összehasonlítva azt látjuk, hogy a „szigetlakók” iskolázottságukban, nyelvtudásukban, fogyasztói státuszukban az „új iskolai ifjúsági korszak” ifjúságát reprezentálják. Azt támasztja alá az is, hogy a Szigeten a leszakadó réteg nem jelenik meg. Az iskolai szintet figyelembe véve a szakmunkásképzőbe járók alul-, a gimnáziumtól az egyetemi szintig a „szigetlakók” felülreprezentáltak a magyar 15-29 évesekhez képest. Az adatokból az is látható, hogy egyrészt a fejlett régiókból Szigetre érkezők felül-, a fejletlenebb térségből jövőek alulreprezentáltak a „szigetlakók” között, másrészt a fejlett térségeknek iskolai szint szerint csaknem teljes ifjúsági társadalma képviselve van a Szigeten, addig a kevésbé fejlett régiókat csaknem teljes mértékben a főiskolai és egyetemi szinten elhelyezkedő fiatalok reprezentálják.

Míg a Sziget társadalma 2001-ben, de lényegében még 2002-ben is szociális összetételében (származás, iskolázottsági szint, lakóhely stb.) ugyanazon arányo-

kat, tendenciákat mutatta, 2002-re nagy mértékben megváltozott, jelentősen emelkedett a szigetlakók a kommunikációs státuszának kiépülése. A számítógéppel rendelkezők aránya 2000-től 2002-ig 47,7%-ról 65,7%-ra növekedett, az Internettel rendelkezők aránya pedig csaknem megduplázódott, 20,7%-ról 37,8%-ra emelkedett. Az internetezők aránya pedig csaknem kétharmadról majdnem négyötödre emelkedett. Az Internet-használat különböző formái kiszélesedtek és egyre általánosabbá váltak. A weboldalak megtekintése a 2000. évi 51,9%-ról 69,7%-ra, a zene letöltése pedig 22,4%-ról 42,3%-ra emelkedett 2002-re. Az e-mailezés pedig 51,9%-ról 69,7%-ra, a „csetelők” aránya pedig 22,4%-ról 42,3%-ra nőtt a tárgyalt időszakban. Figyelembe kell még azt is venni, hogy 2002-ben már több, mint minden tizedik (13%) szigetlátogató „wappol”, illetve csaknem minden tizedik próbálta ki az online vásárlást (8,8%).

A magasabb kommunikációs státusszal inkább rendelkeznek az aktív, változatos, életet kedvelő, magas kulturális státuszú és politika iránt érdeklődő fiatalok, mint azok, akik alacsony kommunikációs státusszal rendelkeznek. Az elsős hallgatókat vizsgálva viszont azt is láttuk, az individualizálódást kifejező értékorientáció előtérbe kerülése, a fogyasztói és kommunikációs státusz fokozott kiépülése elmosza ezeket a különbségeket. A fiatalok belépése az információs társadalomba az ifjúsági kultúra váltásával együtt azt jelenti, hogy jól megfér egymással a magas és a fogyasztói kultúra – azaz az Internet-kultúra térhódítása az elit kultúra átalakulásával párhuzamosan megy végbe.

A szigetlakókat vizsgálva azt is láttuk, hogy az internetkultúra térhódításának igen fontos kísérő jelensége a politikai tevékenység, illetve megnyilvánulás Internetre való áthelyeződése.

Felhasznált irodalom

- [1] Chisholm, Lynne (1993): *Élesebb lencse vagy új kamera?* Civilizációs korszakváltás és ifjúság. Szerkesztette: Gábor Kálmán, Szeged, Szociológiai Műhely, 49-68
- [2] J. Clarke - T. Jefferson: *A munkásosztály ifjúsági kultúrái*. In: Gábor Kálmán (2000) *A középosztály szigete*. Szeged, Belvedere Kiadó, 115-137
- [3] Dessewffy Tibor (2002a): *Mission impossible. Az információs társadalom lehetőségei Magyarországon*. In.: *A kocka el van veszve*. Budapest, Infonia-Aula, 96
- [4] Dessewffy Tibor (2002b): *Az Új Törvénykönyv*. In.: *A kocka el van veszve*. Budapest, Infonia-Aula, 28-29
- [5] Dessewffy Tibor – Fábián Zoltán és társai (2002): *WIP A digitális jövő térképe – A magyar társadalom és az Internet*. 2002. Budapest, ITTK-TÁRKI, 8
- [6] DiMaggio, P. -Hargittai, E. (2001): *From the Digital Divide to Digital Enequality: Studying Internet Use as Penetration Increases*. (Working paper #19) Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School, Princeton University.
- [7] Fábián Zoltán (2002): *Digitális írástudás: a számítógép és Internet-használat elterjedtségének társadalmi jellemzői Magyarországon*. In.: *Társadalmi riport 2002* (szerkesztette: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György), Bp., TÁRKI, 158
- [8] Gábor Kálmán (2002): *Ifjúsági korszakváltás és a Sziget 2000-2002*. Budapest, Oktatókutató Intézet, kézirat
- [9] Gábor Kálmán (2002): *A magyar fiatalok és az iskolai ifjúsági korszak. Túl renden és osztályon?* In.: *Ifjúság 2000* (szerkesztette: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László), Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet
- [10] Gábor Kálmán (2000): *A középosztály szigete*. Szeged, Belvedere Kiadó
- [11] Margaret Mead (1978): *Culture and Commitment. The New Relationship between the Generations in the 1970s*.
- [12] Székelyi Mária – Csepeli György – Örkény Antal – Szabados Tímea (1998): *Válaszúton a magyar oktatási rendszer*. Budapest, Új Mandátum Kiadó
- [13] Wilson, Ernest J. III. (1999): *Closing the Digital Divide*. Internet Policy Institute, Washington

A felhasznált adatbázisok legfontosabb jellemzői

1. IFJÚSÁG 2000: a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet adatfelvétele. Országos reprezentatív vizsgálat a 15-29 éves magyar lakosságra (alappopuláció: 2.272.000 fő). Kérdőíves adatfelvétel kérdezőbiztosokkal („vásárolt véletlen minta”, a KSH kérdezőbiztosi hálózata), mintanagyság: 8.000 fő, a felvétel eszmei időpontja: 2000. január 1.

2. MOZAIK 2001: a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet adatfelvételei. Reprezentatív vizsgálatok a belső-erdélyi (N=1912 fő), felvidéki (N=995 fő), kárpátaljai (N=496 fő), székelyföldi (747 fő) és vajdasági (N=1017 fő) magyar anyanyelvűek körében. Kérdőíves adatfelvétel kérdezőbiztosokkal („vásárolt véletlen minta”, a helyi kérdezőbiztosi hálózatok). A felvétel eszmei időpontja: 2001. január 1.

3. ELSŐ ÉVES HALLGATÓK SZOCIOLÓGIAI VIZSGÁLATA: az Oktatókutató Intézet adatfelvétele. Országos reprezentatív vizsgálat a 2001. szeptemberében valamely magyar felsőoktatási intézményébe felvett elsőéves hallgatók körében (alappopuláció: 95880 fő). Kérdőíves adatfelvétel kérdezőbiztosokkal (kvótás minta karra, nemre, tagozatra, finanszírozási formára, szintre, a Belvedere Meridionale kérdezőbiztosi hálózata), mintanagyság: 4562 fő, a felvétel időpontja: 2001. november, 2002. április.

4. SZIGET VIZSGÁLATOK 2000-2002: az Oktatókutató Intézet adatfelvételei. Reprezentatív vizsgálatok a Sziget Fesztiválokon megjelenő magyar anyanyelvű látogatók körében (alappopulációk: 2000-ben kb. 350 ezer, 2001-ben kb. 360 ezer, míg 2002-ben kb. 350 ezer fő). Kérdőíves adatfelvétel kérdezőbiztosokkal (egyszerű véletlen mintavétel, a Belvedere Meridionale kérdezőbiztosi hálózata). A mintanagyságok a következők voltak: 2000-ben 972 fő, 2001-ben 1050 fő, míg 2002-ben a teljes populációra 1005 fős, az „Internet Sátor” látogatóira 239 fős minta készült. Az adatfelvételeket a rendezvényeken folytattuk le (minden év augusztus elején).